महात्मा गांधीजींचे सत्य व अहिंसेसंबंधी विचार

प्रा. डॉ. अनिल दत्तू देशमुख

सहाय्यक प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग,

छत्रपती शिवाजी महाविद्यालय, उमरगा

प्रस्तावना :-

- सत्य व अहिंसा हे गांधीजींच्या विचाराची मुख्य सुत्रे आहेत.
- सत्य व अहिंसा हे मानवी जीवनाचे अविभाज्य व परस्पर पुरक तत्वे आहेत.
- सत्य हे साध्य तर अहिंसा हे त्याकडे जाण्याचे साधन आहे.

अ) सत्यासंबंधी विचार

- सत्य हे मानवी जीवनाचे सर्वोच्च तत्व
- सत्य हे मानवी जीवनाचे अंतिम वास्तव
- सत्य हेच परमेश्वर आणि परमेश्वर हेच सत्य
- सत्य हे मानवाच्या आंतरआत्म्याचा आवाज
- सत्याचा साक्षात्कार होण्यासाठी अंत:करण शुध्द व पवित्र असणे आवश्यक

सत्याचे प्रकार

१) सापेक्ष सत्य

व्यक्ती किंवा परिस्थितीनुसार सत्याची कल्पना बदलते. याला अंशिक सत्य व आतला आवाज असेही म्हटले आहे. हे पुर्ण सत्य नसले तरी कधी तरी तो खरा वाटतो आणि पूर्ण शोधण्याकडे त्याचा कल असतो. उदाः सुखाचा शोध

२) निरपेक्ष सत्य

याला सार्वभौम सत्य असेही म्हणतात. ते शाश्वत किंवा अंतिम सत्य असते. प्रेम, त्याग, दया, आत्मबलिदान हे निरपेक्ष सत्याकडे पोहचण्याचे मार्ग आहेत. यासाठी व्यक्तीने आपले तन, मन, धन व प्रसंगी प्राणही देण्यास तयार असावे. यामुळे व्यक्तीस आत्मशांती प्राप्त होते . उदाः सॉक्रेटिस, येशुचे जीवन, स्वातंत्र्य चळवळीतील कार्येकर्ते

ब) अहिंसेसंबंधी विचार

अहिंसा हा सत्याचा आत्मा आहे. कारण सत्याच्या आत्म्यातूनच अहिंसेचा अविष्कार होतो. अहिंसा हे सत्यरूपी वृक्षाला आलेले मधुर फळ आहे. परमेश्वराचा शोध अहिंसा मार्गानेच शक्य आहे. अहिंसेविषयी गांधीजींची धारणा ही अशी होती की, जंगलाचा कायदा हिंसा तर अहिंसा हा मानवांमधील कायदा आहे.

अहिंसेचे प्रकार

१) निषेधात्मक अहिंसा

२) विधायक अहिंसा

३) निरपेक्ष / नैतिक किंवा महापुरूषांची अहिंसा

अ) वीर पुरूषांची अहिंसा

ब) दुर्बलांची अहिंसा

क) भित्र्या व्यक्तींची अहिंसा

अहिंसेची मुलतत्वे

- अहिंसेत मानवाला शक्य तितकी आत्मशुध्दी अभिप्रेत आहे.
- अहिंसेत व्यक्तीचा कधीच पराभव होत नाही. हिंसेत पराजय अटळ आहे.
- अहिंसा मानवी वंशाचा नियम आहे. व्यक्तीला अहिंसेने सामर्थ्य प्राप्त होते.
- अहिंसेने स्वत:चा आत्मसन्मान व स्वाभिमान यांचे रक्षण होते.
- व्यक्ती किंवा राष्ट्र अहिंसेचे शस्त्र वापरू शकते परंतु त्यांनी सर्वस्वाचा त्याग करण्यास तयार असावे.

अहिंसा तत्वाची व्यव्हारिकता

सारांश

धन्यवाद